

BAKONYKÚTI

I.

A falu Fejér megye nyugat—északnyugati szélén fekszik, a Bakony hegység lábánál. Határában és környékén már 300 méteren felüli magasságok is vannak, melyekről a falu felé eső lejtők meredek. Guttamásítól háromnegyed, Isztimértől egy óra járásnyira van. A dombos határ nem nagyon termékeny, mint ez az úrbéri elkülönítés során adott szakértői becslésből és az 1863-ban feljegyzett terméseredményekből is kitűnik. Van ugyan a határában első osztályúnak minősülő föld, de akad kavicsos „rosszabb földvegyületű” és „ritka fűvű rossz legelő” is. (Szentegyházi jobbágyi dűlő, Újföldi dűlő, Buroki urasági föld, Vatoicsapás, Hármashatártól délkeletre levő legelő).¹

Nevét Kwthy-nak, Kwth-nak³, Kwty-nak⁴, Kuttynak,⁵ a XVIII. század közepétől kezdve rendszeresen Kúti-nak írták.⁶ Csak 1903-ban kapta a megkülönböztető Bakonykúti nevet. A II. József-kori országleírásban persze németesen Guti-nak írták.⁷

Neve a magyar *kút* főnévnek *-i* képzős származéka. A vidék vízben szegény, ezért az itteni kútnak nagy volt a fontossága. A megkülönböztető *Bakony* előtag a hegységre utal.⁸

II.

Legrégibb írásos említése 1424-ből való, de ezután legközelebb csak 1497-ben említik. Akkor egy része a Veszprém megyei Bátorkő várához tartozott, más része köznemesi birtok volt.⁹ 1541-ben azonban már Palota (Várpalota) vár uradalmához tartozott. Ekkor I. Ferdinánd megengedte Fehérvár városának, hogy Csórral, Isztimérral és Gyónnal együtt elfoglalhassa és jövedelmét húzhassa mindaddig, amíg Palota vára, a „lázádoktól” vissza nem kerül a király birtokába. Ez az engedély Fehérvárnak a Podmaniczkytól elszenvedett kárai megtérítését szolgálta. Az erre vonatkozó privilégiumot I. Lipót 1693-ban még megerősítette, de valószínűleg a város soha nem tudta elfoglalni e falukat, alkalmasint a fenti privilégiumlevél alapján sem iktatta birtokba magát, mert a város 1703. évi kiváltságlevelében e falukról már nincs szó, a város nyilvánvalóan nem tudta a

hozzájuk való jogát bizonyítani.¹⁰ A város meghatalmazottja ugyan 1694-ben azt állította, hogy a felsorolt faluk, köztük Kúti is, régidő óta a város birtoka volt, csak a török időkben csatolták a palotai várhoz, és tiltakozott a faluk elidegenítése ellen.¹¹ Ez az állítás azonban a fentiekből kitűnően is megalapozatlan és eredménytelen volt.

Fehérvár birtoklása egyébként mind a török háborúk idején, mint 1703-ban csak elméleti jelentőségű volt, mert 1559-ben a falut Palota vár uradalmához számították ugyan, de már ekkor lakatlan pusztá volt.¹² A pusztát 1651-ben III. Ferdinánd Lendvay Jánosnak és Farkas Andrásnak adományozta.¹³ A birtokba iktatás az adománylevél alapján nyilvánvalóan valami távoli helyen történhetett, hisz a falu helyén a török volt az úr. Lendvay és Farkas András azonban tulajdonosként viselkedett, legalábbis 1696-ban Szapáry Péter azt állította, hogy Kútit és Szentivánt tőlük kapta zálogba. Tőlük nyilván a várpalotai uradalom tartozékaként a Zichyek birtokába került,¹⁴ hogy hogyan és pontosan mikor, arról közelebbi adataink nincsenek, de 1716-tól kezdve a Zichyek földesurakként viselkedtek. A falu nemcsak 1702-ben, de még 1740-ben is lakatlan pusztá.¹⁵ 1716-ban azonban már származott belőle jövedelem. 5—6 szekér szénát kaszáltak itt, erdeiben 200 sertést lehetett makkoltatni, legelőjén 200 marha legelhetett. Vetésterülete 150 hold. Igaz, azt nem is állítják, hogy ezt a területet be is vetették.¹⁶ 1729-ben a Zichyek tiltakoztak az ellen, hogy a pusztát az iszkaszentgyörgyi lakosok használják.¹⁷ Első befektetésként 1740-ben Zichy Imre és István juhaklot építettek itt, de azt bérbe adták egy vállalkozó juhásznak, aki évi 200 ft, minden harmadik évben 250 ft hasznobért fizetett. Ekkor már a várpalotai lakosok kendert is ültettek itt, sőt volt némi urasági allodiális szántó is, melyen tavaszt vetettek.¹⁸ A földesúr fő allodiális jövedelme azonban Kútin a XVIII. század második felében is a birkatenyésztés volt, de akkor már az uradalomnak saját juhái voltak, melyeket az ő javára nyírtak, és a konvenciók juhász minden fejős birka után évi 3 meszely vaját, valamint a saját és cselédei szükségletén túli, meg nem határozott mennyiségű túrót és sajtot is a földesúrnak kellett beadjon, sőt, két sertést is hizlalt számára. A juhnyáj nagy lehetett, mert a konvenció értelmében a juhász 200 saját juhát is legeltethette benne. A konvencióban egyebek között szereplő évi 2 q só azt is mutatja, hogy jelentékeny számú alkalmazottja is volt a juhásznak.¹⁹

De Bél Mátyás 1742 táján kelt leírása meg sem említi Kútit a megye lakott helyei között, bár a bakonyi sertésmakkoltatásról szól.²⁰ Eszerint az az állítás, hogy a falu mint település 1724-ben már létezett, légből kapott.²¹ Zichy János és István 1750-ben a Veszprém megyei Bánkról és Teszéréről jövő jobbágyoknak engedte meg Isztimér és Kútibuszta megszállását.²² Ezen az alapon azonban nem történt meg a betelepítés, mert 1758-ban gr. Zichy János Vodicska György, Zavodszki Pál és Viniszliczki György kopesányi (Nyitra megye) lakosoknak és magukhoz veendő társaiknak engedte meg Kútibuszta betelepítését. Elég részletes szabályozást adott a telepítésről. Telkenként 17 mérőre való földet, rétet ígért a betelepülőknek, szabályozta a költözést, bíróválasztási jogot adott, de megszabta a szabad évek eltelte után teljesítendő úrbéri szolgáltatást is, amiből a telkek után teljesítendő — Fejér megyében aránylag magas — cenzust (évi 6 ft) kell megemlíteni.²³ A telepések a megyétől a szükséges

erdőirtásra tekintettel 6 évi adómentességet is kaptak.²⁴ Ez a telepítés sem valósult meg, legalábbis az 1768. évi úrbéri tabellában a felsorolt települők egyikének neve sem szerepelt.²⁵

III.

1759-ben azonban gr. Zichy János harmadik telepítési szerződést is kötött, ezúttal német nyelven, és — nyilván a tapasztalatokon okulva — a települők aláírásával. Eszerint Kútpusztán 28 jobbágyházat és 4 zsellérházat építenek fel. A jobbágytelkekhez tartozó földek egy részét a telepek még ezután fogják kiirtani. Egy telekhez 20 pozsonyi mérőre való őszi és 20 pozsonyi mérőre való tavaszi vetés alá való földet ad (telkenként 20 magyar — 1300 öles — hold). Ezenkívül felépítenek 4 zsellérházat, amelyekhez 2 mérőre való őszi és 2 mérőre való tavaszi vetéshez szükséges földet és valamennyi települő megfelelő kertet kap. A még ezután irtandó rétből mindegyik jobbágyot 7 szekérre való szénát termő rész illeti. Több földet nem kell irtaniuk. Minden boglya után 17 krajcár boglyapénz illeti meg a földesurat. 3 évig mentesek minden úrbéri szolgálattól, addig a bormérés és mézárszék is szabad a falunak, a földesúr eljár a megyénél, hogy az adózástól mentesek legyenek. Az irtáskor kitermelt fából azonban mindegyik jobbágy 2 öl, zsellér fél öl fát ad és szállít Palotára a földesúrnak. Ez a faszolgáltatás 1762. január 1-től kezdve évi szolgálattá alakul át. Ezenkívül ugyanez időponttól kezdve minden jobbágy ad évi 1 ft 30 krajcár cenzust, 2 csirkét és 20 tojást, vagy helyette, ha a földesúr úgy kívánja, évi 6—6 krajcárt adnak. A jobbágy heti 1 igás-, vagy ha a földesúr azt kívánja, 2 kézi robotot szolgál és évi 40 facsemetét vág ki az erdőből. A zsellér cenzusa évi 30 krajcár, 1 csirke és 10 tojás, vagy ehelyett 3—3 krajcár. Ha a földesúr úgy kívánja, a fabeszolgáltatás helyett is 10 krajcárt adnak a zsellérek. Ők kéthetenként 1 napi kézi robotot és évi 20 facsemetét adnak. A helység közösen ad természetben évi 25 font zsírt, vagy ehelyett a földesúr kívánságára 5 forintot, továbbá 50 mérő őszi és 50 mérő tavaszi gabonát arat és szállít be az uraság földjéről. Az aratás idején a heti robot elmarad.

Az urasági erdő kijelölt részében a falu lakosai ingyen makkoltatnak, de ha az erdő más részén kívánnak makkoltatni, ezért annyit fizetnek, mint az úr más jobbágysai. Terményeikből, ideértve a kukoricát, káposztát és répát is, valamint a bárányokból, kecskegidákból és méhkasokból tizedet adnak. Akinek nincs 10 növendék állata, minden növendék állat után 6 krajcárt, minden méhkas után 10 krajcárt ad. A bormérés joga a szabad évek eltelte után október 1-től december 31-ig a községé, a mézárszék egész évben az övé, de ezért karácsonykor és húsvétkor 1—1 szopós borjút adnak az uraságnak. Legeltetniök bárhol szabad, kivéve az uraság által tilosban tartott sarjerdőben, mindaddig, amíg az állat már nem éri el a fiatal fa tetejét.

A gyermekek és közeli rokonok hátrahagyása nélkül elhaló jobbágyok és zsellérek vagyona a földesúrra száll, de ennek egyhuszada a községet illeti. Új telepeket a földesúr előzetes tudta nélkül nem fogadhatnak be,

és a község felelős azért, hogy ismeretlen gyanús csavargók ne települjenek a községbe. Ha mégis ilyen kerülne be, ezt a község köteles azonnal jelenteni a földesúrnak. Bírót évente a község 3 alkalmas jelölje közül a földesúr nevez ki. Esküdteket szababon választanak, de a földesúr előzetes tudtával. A bíró évente köteles számot adni a földesúr tisztjének jelenlétében a községnek. Ha valaki elköltözik, ingó és ingatlan vagyonát felbecsülik és annak tizedrésze a földesúrat illeti „Abzug Geld”-ként. Az elköltöző köteles maga helyett megfelelő utódot is állítani. Ellenkező esetben bárhol található is, a földesúr tetszése szerint büntetendő.²⁶

A szerződésben kijelölt jobbágytelkek nagyobbak, mint az előző évben a szlovák telepéseknek ígérték, de a szolgáltatások is magasabbak. Tizedet és elég magas robotot kér, a készpénzárenda viszont alacsony, de még mindig magasabb, mint amit Mária Terézia urbáriumai előír. Korlátozás az előző telepítési kísérletekkel összehasonlítva, hogy a bíró nem választják. E szerződés alapján 1762-ben 23 egész- és 7 féltelkes jobbágyot, valamint 12 zsellért írtak itt össze, de mindössze 250 mérőnyi (tehát telkenként átlag 4,2 magyar hold) szántójuk volt. Tehát az irtás még folyamatban van. Az összeírás meg is jegyzi, hogy telkenként 9 mérőre való földet még ezután fognak kiirtani. Kertjük összesen 79,5 mérőnyi, tehát telkenként átlag 1,3 magyar hold. 14 mérőre való gyümölcsösük, 26,5 mérőre való kenderföldjük van. A jobbágyoknak 52 lovuk, 18 ökrük, 15 tehenük, 33 növendékmarhájuk, 43 kecskéjük és 46 disznajuk van. A zselléreknek csak 13,5 mérőre való irtásföldjük (fejenként fél magyar hold), 18 mérőre való kertjük, 3 tehenük, 2 növendékmarhájuk, 21 kecskéjük és 11 sertésük van. Egy takács és 1 ács is él a faluban. Az új telepések Sályról, Isztimérről, Bánhidáról, Fenyőfőről, Mórról, Palotáról, Pusztavámról, Szönyből, Balinkáról, Tarjánból, Oszlopról és Csórról, tehát a környéken levő sváb falvakból kerültek ide, de jöttek Schrödről és Neuheyslből is.²⁷ Ezek tehát azok a sváb és frank telepések, akikről Bél Mátyás azt írja, hogy itt is megtartották hazai szokásaikat, és asszonyaik szorgalmasabbak a mezei munkában, mint a magyarok.²⁸

Az állatállományból kitűnőleg az első megszállók nem voltak teljesen vagyontalanok. A bevándorlás azonban 1762 után is folytatódott, ekkor már inkább szegények jöttek. 1765-ben már 38 a jobbágy- és 11 a zsellérház, de egésztelkes jobbágy már nincs (1762-ben is csak egésztelkesnek nevezték, földjük semmiképpen sem tett ki egész telket). 18 fél- és 20 negyedtelkes jobbágyot írtak össze. Állataik szépen szaporodtak, összesen 79 lovuk, 46 ökrük volt. Az 1 ft 50 dénáros cenzus, 2 csirke és 20 tojás most a fél telket terheli. Új úrbéri szolgáltatás is merült fel. A község köteles évi 1 borjút és 25 font súlyú vaját adni.²⁹ 1768-ban az úrbéri tabella szerint már féltelkes jobbágy sincs, hanem 15 negyedtelkes és 13 nyolcadtelkes jobbágy, ezenkívül 11 zsellér és 4 házatlan zsellér van. A telkes jobbágyok száma tehát erősen csökkent, a zsellérek száma változatlan, de már egészen szegény, házatlan zsellérek is vannak. Az, hogy az 1765. évi féltelkeseket most negyedtelkesnek minősítik, egyszerűen annak a következménye, hogy Mária Terézia urbáriumában meghatározták az egész telek nagyságát, és ehhez képest minősítették a jobbágyokat. Az úrbéri tabella szerint minden jobbágyoknak 2 magyar holdnyi beltelke van, a negyedtelkesek szántója általában 9, a nyolcadtelkeseké 4–6 hold, ami nincs összhangban azzal a jobbágyi állítással, hogy egy telekre 26 magyar

hold szántót számítanak. Az úrbéri tabella 36 magyar holdnyi egész telekre mutat, ami később is alapja volt a számításoknak. Az összes úrbéri szántó ekkor 224 és 1/3 magyar holdat tett ki. A robotot igásrobotban számították, de ez nem pontosan a telek nagyságához igazodott, negyed teleknél évi 13 és 16 nap között változott. Az egész községé összesen évi 408 és 3/4 napot tett ki. A zsellérek 3,5 pozsonyi mérőnyi belsőséget és összesen 30 egész 1/4 magyar hold szántót birtokolnak, összes robotjuk 198 nap. Az úrbéri tabella megalkotása előtt folytatott vizsgálat során a jobbágyok hivatkoztak az 1759. évi telepítési szerződésre, de azt állították, hogy eredetileg pénzben váltották meg a robotot — amiről a szerződésben nincs szó —, csak ezt a földesúr visszavonta. A telepítési szerződésből mindenképpen az urbárium után is megőrizték a kilencedmentességet. Utaltak a jobbágyok arra is, hogy az irtást a telepítési szerződés értelmében végezték, az irtványok telki földekké váltak, ha azokat a földesúr visszaváltaná, minden jobbágy zsellérsorba szorulna.³⁰

A robot erőltetése, a már említett 1763. évi juhászkonvenció és a jobbágyoknak az irtványok visszaváltására vonatkozó aggodalma kibontakozó majorsági gazdálkodásra mutat. De a jobbágyok azért is bele kellett nyugodjanak az urbáriumba, mert az iszakszentgyörgyi határ menti vetéseiket a szentgyörgyi földesúr magának vindikálta, a területet lekaszáltatta, és a kútiak nem is remélhették, káruk megtérítését, ezért kénytelenek voltak földesuruktól a robot mérséklését és a dézsma elengedését kérni.³¹

A földesúri majorsági gazdálkodás fokozódása elkerülhetetlenül a földesúr s az úrbéres község közötti összeütközésekhez vezetett. 1770-ben a község a földesúr által kinevezett, basáskodó községi bíró ellen kénytelen volt a vármegye védelmét kérni, hogy a bírót elszámolásra szoríthassa. A vármegye persze nem tehetett többet, mint a földesúr intézkedését követelte, de ezt elég erélyesen tette, mert kilátásba helyezte, hogy ha a földesúr nem tesz igazságot, kénytelen lesz a szolgabíró megvizsgálni a bíró számadásait és egész magatartását.³² 1786-ban, a tagosítás kapcsán a jobbágyok a telki szántóállomány csökkentését, rétek és legelő elvételeit, valamint az erdőhasználat (jus lignationis) megszüntetését, a zsellérek irtásföldjének elvételeit panaszolták. A panaszt a földesúrhoz intézték,³³ de az alispánnak is bejelentették.³⁴ A panasznak a gazdatisztek éles szembenállása folytán konkrét eredménye nem lett,³⁵ az úriszék úgy látta, hogy a zsellérek irtási munkáját a „szabad évek” úrbéri szolgálatmentessége kellőképpen megfizette,³⁶ a rét visszaadását megtagadta, a faizást száraz hulladékfa gyűjtésére és a gyóni határból előzetes engedéllyel való fahordásra korlátozta.³⁷

1776-ban a tizedbe szolgáltatott gabona mennyisége alapján az egész évi termést 1250 pozsonyi mérő búzára, 540 mérő rozsra, 110 mérő árpára, 160 mérő zabra, és 100 mérő kukoricára tehetjük.³⁸ Ez kiegyensúlyozott gazdasági helyzetre mutat, termésükből meg tudtak élni, bár a falu lélekszáma ekkor már 408 fő. 1774-ben ugyanis a telkes jobbágyok száma 34, a zselléreké 11, a házatlan zselléreké 6; de külön vesznek számba 3 szolgát és 2 kézművest is. A lovak száma 54-re, a sertéseké 18-ra esett vissza, az ökrök száma maradt 44, a teheneké 49-re nőtt. Az úrbéres szántó összterjedelme ekkor már 428 hold.³⁹ 1776-ban a természetes szaporodás egészséges, 36 újszülött van, és csak 12-en haltak meg, de 10-en elköltöztek

a faluból és csak 1 nő, valamint szolgálatvállalás céljából egy férfi költözött ide.⁴⁰ Az elköltözések száma is a földesúri majorsági gazdálkodás növekedésére, a megélhetési lehetőség nehézségeire utal.

10 évvel később, 1784—1786-ban a népesség száma változatlan, ami további elköltözésekre mutat. A telkes jobbágyok száma 32-re csökkent, a zsellérek száma maradt 11, a házatlan zselléréké 6-ra csökkent. Továbbra is 2 mesterember dolgozott.⁴¹ A falu fejlődése tehát stagnál. A telkes jobbágyok számának csökkenése alkalmasint összefügg az itt 1779-ben végrehajtott tagosítással, illetve mérnöki felméréssel. A lakosok egy része tiltakozott is földjének elvétele ellen, követelve, hogy legalább nyolcad telket másutt mérjenek ki részükre.⁴² A házak száma ugyan 55-re emelkedett, de köztük egyetlen szilárd építésű a kocsmá.⁴³

Szőlőt csak 1803-ban telepítettek a Bogár hegyen. A földesúr erre 40 hold erdőt és 6 évi szolgálatmentességet adott, de az irtás során kitermelt fát Palotára kellett beszállítsák, és a község bormérési joga ezentúl is csak karácsonyig gyakorolható. A szőlőtermés nyolcadrészét kellett a földesúrnak beszolgáltatni. A földesúr az engedéllyel egyidejűleg szőlőhegyi artikulusokat is adott ki. Ezek szerint a hegybíró, jegyzőt, 2 hegymestert és 2 esküdttel évente az úr jelöltjei közül választják és a földesúr tisztjei előtt tesznek esküt. A szőlőhegy gyepűit Szent György- és Szent Mihály-napján végigjárják, és az illetékes gazdával kijavíttatják. Szőlőeladás esetén a rokonok és szomszédok előzetesen megkínálandók, a szerződést a hegybírók és a földesúr tisztje előtt kell megkötni. Az uraság tudtán kívüli eladás semmis és 6 ft-tal büntetendő. Aki elhanyagolja a szőlő megművelését, azt a hegybíró és hegymester megintja, ha ez nem használ, jelentik a földesúrnak, aki elveheti a szőlőt. Szőlőpásztorokat a hegybíró és az esküdtek évente augusztus 10-e előtt fogadják meg. A szőlőbe tévedt marha által okozott kárt meg kell becsülni és az állat gazdájával megtérítetni. Szándékos állatbehajtás büntetése 6 ft. A hegybíróvá választást 12 ft büntetés terhével el kell fogadni. A szüret csak az uraság engedélyével kezdhető meg. Szüret előtt szőlőt, mustot eladni tilos. Mustot csak az úri nyolcad Palotára beszállítása után lehet a szőlőből kivinni. Törkölyt csak a földesúr főzethet. A szőlőben végzendő munkák bérét minden ősszel és tavasszal a hegygyűlés határozza meg. Aki ennél többet fizet, 25 dénár bírsággal büntetendő. A hegybírók határozata, ítélete csak a földesúr jóváhagyása után hajtható végre. Ezenkívül persze az artikulusok rendelkeznek a lopás, verekedés, paráználkodás bírságolásáról is.⁴⁴ Az artikulusok szigorúak, a földesúr érdekeit messzemenően érvényesítik. Nem csoda, hogy 1828-ra csak 35 pozsonyi mérőre való (17,5 magyar hold) szőlőt telepítettek. A további szőlőtelepítés még hosszú évekig elhúzódott.

1828-ra a telkes jobbágyok száma maradt 46, de a zselléréké 21-re, a ház nélkülieké 13-ra nőtt. Az összes jobbágytelkek száma 5 egész 3/8. A falu lélekszáma tehát erőteljesen gyarapodott (1830-ban 523 lélek), az úrbéresek szántóföldjeinek mennyisége is 1786-hoz képest 63⁰/₀-kal gyarapodott. Ez a 136 holdnyi gyarapodás nyilvánvalóan irtásföld. A rét összesen 180 kaszásnyi. Az iparosok azonban egyetlen kovácsra zsugorodtak.⁴⁵

Az 1838. évi összeírás 41 telkes jobbágyot, 47 zsellért, házatlan zsellért, kertészt és 3 szolgát tartott számon.⁴⁶ Az elzselléresedés tehát fokozódott, de a földesúri allódium cselédet még alig foglalkoztatott. A zsellérek

és házatlan zsellérek zöme napszámos munkával foglalkozott, ami nemcsak a földesúri majorságban, de a szőlőben is adódott. 1846-ban a helyzet nagyjából ugyanez volt: 39 telkes jobbágyot, 24 zsellért, 13 házatlan zsellért, valamint 3 szolgát jegyezték fel. Az 1847. évi összeírás szerint a faluban volt — 13 dülőben szétszórva — 374 hold úrbéres szántó — 5 dülőben 120 hold rét, 4 hold kert, valamint 1795 hold erdő és legelő.⁴⁷ Eszerint a majorsághoz szántó és rét nem tartozott volna, de a fenti utalások arra mutatnak, hogy ez nem felelt meg a tényeknek. Mindenképpen, ha csak az erdőt és legelőt számítjuk is, a majorsági birtok a község határának 78⁰/₀-át foglalta el. Az 1846. és 1847. évi összeírások közötti ellentmondás lehet a két összeírás szempontjai közötti különbség következménye, nem feltétlenül az úrbéres szántók csökkenésének jele. A faluban egyetlen nemes sem élt. Itteni nemesként csak a földesúr gróft jegyezték fel, aki nem itt, hanem Palotán lakott.⁴⁸

Az 1850. évi népszámlálás ismét némi lélekszám-gyarapodást mutat. Ennél fontosabb, hogy — ezúttal először — a falu nemzetiségi megoszlásáról is képet ad. Eszerint az 554 itteni lakosból 53 (9,6⁰/₀) a magyar, a többi német.⁴⁹ Ez a nemzetiségi arány alkalmasint a Bach-korszak közigazgatása folytán romlott. 1863-ban az 580 lakosból csak 25 magyar, azaz 4,3⁰/₀. Lehet, hogy néhány magyar elköltözött innen, de valószínűbb, hogy a német közigazgatásban asszimilálódtak a német többséghez.

A községnek fennállása első fél évszázadában temploma nem volt, az isztiméri plébánia filiájának minősült.⁵⁰ 1794-ben templomépítést kezdtek, de az építmény még az építés alatt összedőlt.⁵¹ 1810-ben felépítették a r. katolikus templomot,⁵² ezentúl plébánosa is volt, a XIX. században Magyarossy László, Klanth György, Csáky Máté (1843), Weber Ferenc, Glazer József, Balogh Jenő (1860), Spanyolics Márk és Fiacska Károly személyében.⁵³ Tanítója azonban már 1770-ben volt, amikor Laufer András 10 gyermeket tanított, évi 13 ft 50 dénár és 13 mérő búza javadalommal.⁵⁴ 1781-ben a tanítói állás üresen állt,⁵⁵ 1783-ban Strausz Mátyás tanító 30 gyermeket tanított német nyelven, a községtől kapott 2 szobás házban, ahol lakott is.⁵⁶ 1787-ben a tanulók számát 30—40-re becsülték.⁵⁷ 1841-ben az 5—12 éves gyermekek száma 62 volt, közülük télen 56-an jártak iskolába, nyáron senki. A tanító preparandiát végzett, segédtanítót is szokott tartani. Tanított hittant, írást, olvasást, számolást, németül és magyarul, mert tőrhetően beszélt magyarul is. Az iskolát az egyházközség tartotta fenn, fizetett a tanítónak évi 70 váltó forintot, adott továbbá évi 6 mérő búzát, és 18 mérő rozst. A földesúrtól kapott a tanító 4 hold szántót. Ebből fizette a segédtanítót is, évi 50 ft-tal. Könyvet, tanszert, tüzelőfát a tanulók szülei adták.⁵⁸

A községi közigazgatásról nincs adatunk. A fent elmondottak arra mutatnak, hogy a lakosok a bírót, a földesúr emberének és kiszolgálójának tartották. A község jövedelméről csak annyi adat van, hogy a mézszárshéket már 1779-ben Melf Mátyás zsidónak adták bérbe évi 25 ft-ért, de ennek ellenében a bérlő még egynyilas kaszálórészt és 2 öl fát is kapott. Másnak húst kimérni tilos volt, még kényszervágást is csak a bérlő előzetes tudtával lehetett végezni.⁵⁹

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás a telkes jobbágyokat ugyan tulajdonossá tette, de függőben maradt a jobbágyokat és zselléreket egyaránt érdeklő irtványok és maradványföldek ügye, az egyre terebélyesebbé váló majorsági birtokkal összefüggő kérdések, különösen a korábban is sokat vitatott erdő- és legelőhasználat. A község már 1835-ben a vármegye elé vitte a kenderföldek hiányát, valamint azt, hogy az urasági juhnyájak lelegelik a földet a község marhái elől. Ez ügyben a vármegye tartott ugyan vizsgálatot, de az eljárást úrbéri útra hagyta, úriszéki határozat pedig nem született.⁶⁰

Az 1848-ban megalakult megyei bizottmánynak ugyan a kúti bíró és jegyző is tagja lett,⁶¹ de lévén a bíró a földesúr embere, ez aligha jelentette a község érdekeinek képviselőjét. A községnek a szabadságharcban való részvételéről csak annyit tudunk, hogy 1848 októberében a Somogy megyei honvédszázad málháját fuvarozták Fehérvártól Mórig.⁶² Itt kell megemlíteni, hogy 1861-ben a megyei bizottmánynak már 3 tagja volt a faluból, és pedig Balogh Jenő plébános, Mayer Márton községi bíró és Hülber János gazda.⁶³ A Hülber-család 1768-ban még nem szerepelt az úrbéresek között. Mayer akkor házas zsellér volt.⁶⁴

A Bach-korban a községet még csak a Palotán lakó Zichy Miklós gr. uradalmaként vették számba, mely Pusztainotán kívül Réti, Mecsér és Nagygyónpusztákat is magába foglalja.⁶⁵ A község azonban valójában önálló községként működött, 1854—1855-ből fennmaradtak a birói számadások, természetesen németül. Ezek szerint a község bevételei között 75 Ft szerepelt szénaeladásból, 65 Ft 13 mérő gabonának eladásából, de már 210 Ft községi pótdadó is folyt be. A számadás aggályos precizitással oldalakon keresztül részletezte a krajcáros kiadásokat, de köztük szerepelt a községi esküdteknek Palotára a földesúrhoz való szállítása is.⁶⁶ A kiadások tehát aprólékosak, de a község mint politikai testület működik és a pótdadóval elég súlyos terhet ró lakóira.

A legfontosabb ügy, az úrbéri legelő és erdő elkülönítési eljárása 1857-ben indult meg. A felek némi vita után egyetértettek abban, hogy uradalmi földek is vannak elszórva a jobbágytelkek között, a legelőt közösen használják, az erdőhasználat (faizás) is még a feudális keretek között folyik, elkülönítésre, tagosításra tehát szükség van. Zichy gr. földesúr ügyvédje azonban 1865-ig elhúzta a hiteles térkép és birtokív bemutatását.⁶⁷ Végül az egyes dűlők minősítésére és osztályozására a két fél által meghívott idegen uradalmi tisztviselők és isztiméri földművesek véleményét meghallgatva, 1866. szeptember 11-én megkötötték az úrbéri egyezséget. Eszerint 15 úrbéres jobbágytelek és 33 zsellértelek (az 1853. évi részletezés szerint 21 házas és 13 házatlan zsellér volt) alapján számoltak. A zsellértelekeket nyolccával számítva egy jobbágyteleknek (4 egész és 1/8) az összes jobbágytelkek száma 19 egész és 1/8, de kapott a lelkesz is 4, a tanító 3,5, a község 16 holdat, így összesen 20 telek után kapnak a volt úrbéresek telkenként 5 hold, összesen 100 hold erdőt. A legelő kiszámításánál a jegyző és a tanító jogosultságát fél-fél telekben állapították meg, így összesen 21 egész és 1/8 telek után adtak ki telkenként 12 hold legelőt, összesen 253,5 holdat. A volt úrbéresek erdejét és legelőjét természetben

k₁ is jelölték, a Kisburoktól nyugat felé az inotai határig, valamint a Bogár-hegyi szőlőktől keletre a burokföldi szántóig. A felmérés folytán az 1768. évi becslésnél a valóságos telki illetményénél nagyobb területet, az ún. maradványföldeket (remanentia), melyek a földesurat illették, de bérletként a jobbágyok használták, az úrbéri egyezség során holdanként 15 Ft-ért megváltják, amit 4 év alatt kifizetnek.⁶⁸ Ez azonban mindössze 4 hold. Eszerint a község határából 1442 magyar hold, a külső határ 63⁰/₀-a maradt a földesúr kezén. Ekkor természetesen a földesúri (majorsági) birtokhoz már szántóföldek is tartoztak.

A volt úrbéresek között jelentékeny vagyoni különbségek voltak. 1863-ban 1 egész telkes (36 hold), 1 háromnegyed telkes, hét féltelkes, 39 negyedtelkes gazda, 36 házas zsellér és 31 birtoktalan lakos volt. Az úrbéri elkülönítési egyezségből a község egész területe 2283 holdnak számítható, de az első hivatalos statisztika a község határát 3067 magyar (1200 öles) holdnak tünteti fel.⁶⁹ Az ellentmondás valószínű oka, hogy az elkülönítési egyezség még a régebben szokásos 1300 öles holdakban számol és természetesen nem tünteti fel a belterületet.

Az 1863. évi statisztikai felmérés 3 nyomásos gazdálkodásra mutat. 371 holdon termeltek őszi vetést (búza, rozs), 307 holdon tavaszi ültetvényt (árpa, zab, tengeri, burgonya) és 203 hold volt ugar, meg takarmányföld. Terméseredményei nem magasak. A búza és rozs holdanként átlag 10 pozsonyi mérőt (nem egészen 5 mázsa), az árpa és a zab 9 pozsonyi mérőt, a kukorica pedig 15 pozsonyi mérőt (mintegy 7 mázsa) hozott.⁷⁰ Ez a talaj közepes termékenységére mutat, mert a megmunkálás alaposágában nincs okunk kételkedni. 1869-ben 7 vaseke, 30 faeke, 12 fogas volt a faluban,⁷¹ tehát a kor igényéhez képest jól felszerelt parasztgazdaságok voltak. 1863-ban 6 iparost (4 takács, 1 eszmadia, 1 kovács) is feltüntettek, de egy részük — a takácsok biztosan — csak mellékfoglalkozásként üzték az ipart.

A fokozódó majorsági gazdálkodásra mutat, hogy 1869-ben már 52 éves cseléd és 91 napszámos volt a faluban. Ekkor már a patakra épült 3 vizimalmon kívül 1 téglagyár is működött,⁷² melynek meglehetősen nagy volt a munkaerő-szükséglete. 1869-ben az állatok száma lényegesen nagyobb volt, mint 1847-ben, de ebbe már természetesen beleszámították a földesúri állatállományt, elsősorban a juhászatot is, melynek nagyságáról 1848 előttről nincs adatunk.

A kapitalista gazdálkodás során a község lakossága lassan, de állandóan fogyott. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy a lakosság jelentékeny része birtoktalan volt, és a nagybirtokon, meg a 40 hold szőlőben nem volt elegendő munkaalkalom. A vállalkozóbb szelleműek tehát elköltöztek. Szokatlanul erős volt a csökkenés 1890 és 1900 között, aminek okát a filoxérában kereshetjük, mely a szőlőt elpusztította és a munkalehetőséget tovább korlátozta. 1941 és 1949 között a lakosság nem csökkent, hanem 19,7⁰/₀-kal gyarapodott. Okát a földreformban és az ezzel kapcsolatos telepítésben kereshetjük. Nagy földterületet osztottak föl, és több telepes költözött be, mint amennyi németet kitelepítettek. Az 1960 és 1970 közötti roppant (25⁰/₀-os) csökkenés közös jelenség minden olyan faluval, melyben ipari munkaalkalom nincs. A lakosok egy ideig ingáznak más munkahelyekre, hisz a falunak elég jó autóbusz-összeköttetése van. Ez az ingázás már a II. világháború előtt megindult. 1941-ben a falu lakosságából

már 15-en dolgoztak bányában, hatan iparban, hárman közlekedésben, kereskedésben stb. Legfeljebb ez utóbbi háromnak lehetett munkahelye a faluban. Mikor az ingázók munkahelyük közelében lakáshoz jutottak, elköltöztek a faluból. A lakosság változásának számadatai a következők:⁷³

Év	Lélekszám	Év	Lélekszám	Év	Lélekszám
1774	409	1870	557	1930	346
1786	404	1880	526	1941	313
1830	523	1890	527	1949	369
1838	504	1900	396	1960	342
1850	554	1910	369	1970	256
1856	558	1920	372		

A lakóházak száma nem csökkent a lélekszám apadásával arányosan. Ellenkezőleg 1870—1900-ig, mialatt a lélekszám 29,2%-kal csökkent, a lakóházak száma majdnem a kétszeresére nőtt. Ez a faluban megmaradó lakosság életszínvonalának emelkedésére mutat. 1900 óta, ha nagyon lassan is, fokozatosan csökken a lakóházak száma. Történnek ugyan új építkezések is, de jobbra csak a régi viskók helyébe építenek jobbakat, nagyobbakat. Erre szükség is van. 1869-ben az 59 lakóházból mindössze 12 épült kőből, vagy téglából (21,8%), 14 vegyesen (alkalmasint kő alapon vályogból — 25,4%), 32 pedig vert falból (60%). A folyamatos újjáépítést mutatja, hogy az 1970-ben álló 85 lakóházból 5 épült 1840 előtt (5,9%), 33 1850 és 1899 között (38,8%), 11 1900 és 1919 között (12,9%), 7 1920 és 1944 között (8,2%), 16 1945 és 1959 között (18,8%), az országos építkezési kedv fellendülése óta, 1960 és 1969 között mindössze 13 (15,3%). Jellemző az építkezési kedv csökkenésére, hogy mialatt az országban a legtöbb falu úgyszólván teljesen újjáépült, itt a házak nagyobb része 1919 előtről való. A falu sorvadásának az elköltözés mellett az építkezési kedv hanyatlása világos bizonyítéka. A házak száma a következőképpen alakult:⁷⁴

Év	Ház	Év	Ház
1774	42	1870	59
1784	55	1900	99
1828	50	1920	99
1846	50	1930	85
1850	56	1941	96
1863	55	1960	81
		1970	85

A földesúr, akinek juhakla már a falu betelepítése előtt fennállott, a XIX. század első felében kezdett ide más gazdasági épületeket és cselédlakásokat is építeni. Az így keletkezett majort Kútipusztának nevezték, és ott 1910-ben 63 lélek élt (15 cseléd, 6 mezőgazdasági munkás és családjuk).

A falu betelepítésétől kezdve a jobbágyok szántóföldi gazdálkodásból éltek, szántóföldjeiket eleinte a jobbágytelkeknek a telepítési szerződés értelmében való kiegészítése céljából irtásokkal, később új irtványokkal folyamatosan növelték. A szántóföldek mennyisége 1762-ben 125, 1768-ban 224, 1828-ban 366, 1847-ben már 374 magyar hold. Lehet, hogy ez utóbbiba már beleszámították a földesúr majorsági szántóit is, mert a XIX. században a földesúr majorsági birtokán is megindult a földművelés. Először persze robotmunkával, de a jobbágyosság eltörlése után cselédtartásra, bérmunkásokkal való dolgoztatásra kényszerültek. 1869-ben az urasági birtokon már 52 cseléd dolgozott. Az 1869-ben feltüntetett 892 kat. hold szántóból már nem több mint 570 kat. hold a paraszti — volt jobbágy — szántó, de még így is ez csak úgy állhatott elő, hogy a rétet is feltörték, és rét helyett a szántók egy részén takarmánynövényeket termeltek. 1869-ben tehát mintegy 320 kat. hold az urasági szántó. Ez nagyjából meg is felel annak, hogy 1911-ben az akkori földesúrnak 382 kat. hold szántója volt. A szántó területe ugyanis 1909-ben a községben már 1056 kat. hold volt. Nyilván az erdő egy részét is kiirtották és szántóföldi művelés alá fogták. 1869-ben még 878 kat. hold a legelő, 806 kat. hold az erdő, 39 kat. hold a szőlő és 15 kat. hold a kert. 1909-re a szántó mennyisége jelentékenyen nőtt, rétet csak 5 kat. holdat vettek fel. A legelő 815 kat. holdra csökkent (63 holdnyi csökkenés), a szőlő most 16 kat. hold, nyilván új telepítés a filoxéra pusztítása után, a kert csak 7 kat. hold (felére csökkent), az erdő viszont 182 kat. holdra apadt, ami az uradalomé.⁷⁵ A gazdálkodásban tehát az I. világháború előtt a szántóföldi művelés dominált. Természetesen 1945-ben az erdő kivételével a volt földesúri birtokot teljesen felosztották.

A község állatállománya a következőképpen alakult:⁷⁶

Év	Ló	Ökör	Tehén	Növendékmarha	Sertés	Juh	Kecske	Baromfi
1762	52	18	18	35	46	—	43	—
1765	79	46	—	—	—	—	—	—
1774	54	44	49	11	18	—	—	—
1846	84	18	26	13	44	179	—	2750
1863	96	6	83	54	113	625	—	—
1869	101	—	155	—	304	1347	—	755
1895	73	92	60	139	404	—	—	—
1911	74	62	70	100	392	—	—	2139
1935	78	25	50	67	374	—	—	—
1942	49	—	97	153	700	—	—	—
1962	—	12	32	24	239	—	—	—
1966	12	—	24	81	523	—	—	3813

A fenti adatok csak a rendelkezésünkre álló ténytűszámok, nem fedik a falu valóságos állatállományát. Az 1848 előtti időből származó adatok a földesúr állatállományát, elsősorban a juhászatot, természetesen nem tüntetik fel.

1869-ben a szarvasmarhák számát összesítve adták meg, nem tudjuk ebből mennyi az ökör, mennyi a tehén és a növendékmарha. A sertésállományból 1848 előtt csak az egy éven felüli állatokat tüntették fel. Az 1863. évtől kezdve a szám a teljes sertésállományt mutatja, ide értve még a malacokat is.

Ettől függetlenül is világos, hogy a faluban inkább a lovakat használták igásállatnak, mint az ökröket. A lóállomány 1869-ig nagyjából egyenesen gyarapodott. 1895-re azonban erősen visszaesett, és lényegileg ebben az állapotban maradt 1935-ig, de 1935 és 1942 között ismét visszaesett. Az 1869 és 1895 közötti apadásnak nyilvánvalóan az az oka, hogy áttértek igásállatként az ökrök használatára, mert ugyanebben az időben az ökörállomány erősen megnőtt. Talán az a józan megfontolás vezette a lakosokat, hogy a lovakat katonai igénybevétel is fenyegeti, az ökröket azonban nem. 1942-ből az igásökrök számáról nincs adatunk, de a szerfelett magas növendékmарha-mennyiségben alkalmasint ökröket is kereshetünk. A fejőstehenek száma nagyon ingadozott. A legmagasabb számot 1942-ben érte el. A II. világháború katasztrofális pusztítását nehezen heverték ki. Mire ez sikerült volna, elkezdődött a tsz-gazdálkodás, amelyben az állatok számát többé falunként nem tarthatjuk nyilván. Az új állattenyésztési gazdálkodás jele a korábban soha nem ismert mennyiségű baromfi.

Ami az ingatlan birtokmegoszlását illeti, 1863-ban ezt még nem holdszám szerint, csak volt jobbágytelkenként tartották számon. Ekkor 31 birtoktalanon kívül volt 36 házas zsellér, 39 negyedtelkes (nagyjából 9 holdjával), 7 féltelkes (nagyjából 18 holdjával), egy háromnegyed telkes (kb. 27 hold) és egy egész telkes (kb. 36 hold) gazda a Zichyek nagybirtokán kívül. Az 1869-es statisztikát már kataszteri holdakban számolva mérték. Ekkor volt 64 tíz holdon aluli, 27 10—25 holdas, 3 25—100 holdas gazda és a nagybirtok. Ezek a számadatok látszatra a paraszt birtokosok vagyonosodását mutatják, mert a 10 és 25 hold közöttiek száma 20-szal nőtt, a 25 holdon felülieké is eggyel, de lehet, hogy az 1863-as kimutatás még nem pontos felmérésen alapult. 1925-ből nincs pontos felmérés, csak azt tudjuk, hogy az 1268 holdas nagybirtokon kívül csak kisgazdaságnak minősülő birtokok voltak, átlag 7 kat. hold nagyságban. Ez azonban a falu parasztságának vagyoni rétegződéséről nem mond semmit. Az 1941. évi kimutatás szerint a faluban 12 1—3 holdas, 6 3—5 holdas (ezek saját földjük megműveléséből nem élhettek meg, másutt kellett munkát keresniük), 15 5—10 holdas, 9 10—20 holdas, 3 20—50 holdas gazdaság volt a nagybirtokon kívül.⁷⁷ Tehát a faluban mindössze 12 olyan gazda volt, aki rendszeresen foglalkoztatott bérmunkást, esetleg cselédet is tartott. További 15 gazda megélt a saját földjének megműveléséből, a község lakosságának nagy többsége azonban munkát keresett. 1907-ben ugyan csak 12 családfőnek nem volt sem iparigazolványa, sem ingatlana, de további 26-nak ingatlana nem érte el a 4 kat. holdat. Ezek természetesen szintén munkát kerestek. Igaz, ebben az évben mezőgazdasági munkás-igazolványt senki sem kért, és mindössze 7-en szerződtek más helységbe aratásra. Ez

évben csak 1 családfő vándorolt ki a tengeren túlra négytagú családjával, de 19 kivándorolt küldött haza családjának összesen 9140 koronát (tehát átlag fejenként 481 koronát). A kivándorlás tehát Kútiból a tengeren túlra már régebben megindult, mégsem öltött ijesztő mértéket, mert a korábban kivándoroltak közül 16 hazatért. Igaz, közülük az egyik újból elment.⁷⁸

Az akkor 2165 kat. hold területű községhatárból 1643 kat. holdat elfoglaló nagybirtok 1881-ben még a Zichy-leszármazott, Schläger Jánosné Zichy Paulina birtoka volt. Ő ekkor oly módon igyekezett a községet terhelő súlyos pótagótól (mely az ő birtoka után 180—220 Ft-ot tett ki) megszabadulni, hogy majorját, Kútipusztát el akarta választani a községtől és önálló pusztává nyilváníttatni. Ilyen törekvéseknek a Bach-kor községi közigazgatási jogszabályai kedveztek, de 1871 óta a magyar jogszabályok ilyenek alakítását nem ismerték. Ennek következtében Schlägerné kívánóságát a megyei közgyűlés is elutasította. A beadványból kitűnőleg ekkor a volt úrbéreseknak összesen 869 kat. hold birtoka volt, ebből is 100 kat. hold erdő, 253 kat. hold pedig legelő.⁷⁹ A grófi család a birtokot hamarosan el is adta, 1893-ban a nagybirtok már a Wolf-testvéreké, 1911-ben Wolf Józsefé, 1927-ben és ezt követően 1945-ig Wolf László és dr. Nagy Sándorné Wolf Erzsébet tulajdona volt. A nagybirtok 1911-re 1268 kat. holdra csökkent és így is maradt 1945-ig. Ebből 382, majd 376 kat. hold volt a szántó, mindössze 2 kat. hold kert, 542 kat. hold legelő, 329 kat. hold erdő, 11 kat. hold pedig terméketlen terület. Jellemző módon a nagybirtok kat. tiszta jövedelme összesen 5743 korona,⁸⁰ azaz átlag kat. holdanként 4,53 korona. Igaz, hogy területének majd a fele legelő, negyed része pedig erdő volt, de a kat. tiszta jövedelem így is igen alacsony összegben volt megállapítva.

V.

Bakonykúti politikai községi szervezete már — mint láttuk — a Bach-korban működött, 1863-ban jegyzőt is alkalmaztak, igaz, hogy az egy személyben tanító is volt.⁸¹ Az 1871-es községi törvény alapján a falu először nagyközséggé kívánt alakulni, de belátta, hogy ez olyan anyagi megterheléssel járt volna, amit a község nem tudott viselni. Ezért a község önként az isztiméri körjegyzőséghez csatlakozott, Guttamásival és Balinkával együtt.⁸² Isztimérhez tartozó kisközség maradt 1950-ig.

A kis lélekszámú község képviselő-testülete az 1871: XVIII. tc. 37. §-a értelmében 10 tagból állt. Ennek fele ugyan a legtöbb adót fizetőkből (virilisták) került ki, de minthogy egyetlen, legfeljebb kettő (a Wolf testvérek birtoklása idején) nagybirtokos volt a faluban, a legtöbb adót fizetők többsége, 3, illetve 4 tag is a parasztokból került ki. Minthogy pedig 2—3 20 holdon felüli kisbirtokos gazdánál nem volt több a faluban, a képviselő-testület virilista tagjai közül is egy-kettő mindig 20 holdon aluli közép-paraszt volt. Természetesen a választott tagok is ebből a rétegből kerültek ki, így e réteg érdekei szabtak irányt a képviselő-testület állásfoglalásának.

A falu bírái, törvénybírái (helyettes bíró), közgyámjai, pénztárosai és elöljárói (esküdtek) is rendszerint ebből a rétegből kerültek ki. Majdnem

mindig ugyanazon családok tagjai kerültek a vezető tisztségekbe. Minden előjárásnak tagja volt 1, néha 2 Mayer, többnyire egy Kaufmann (1887, 1900, 1904, 1929—1931, egy Riedl (1897, 1900, 1922, 1937—1943), 1 Röhr (1904, 1922, 1931). Csak a XIX. század végén kerültek a vezetőségbe a Kreitner (1885—1888), Szenft (1887, 1900, 1904), Hülber (1887, 1897, 1904), Teller (1888), Röhn (1887), viszont csak a XX. században a Szaller (1904, 1922, 1937—1943), a Staudt (1900, 1922—1943), Stollár (1922, 1931), Winkelmann, Fiedler, Bauer (1931) család tagjai.⁸³ Közülük csak a Mayer, Litschauer, Szenft, Röhr, Staudt család élt itt már 1768-ban is.⁸⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy a község vezetőségi tagjai között a Hidegen kívül minden család német nevű, valószínűleg nemzetiségű is. A vezető szerepet játszó családok egy része változott, egy részük kihalt vagy elszegényedett, másik vagyonosabb lett és így jutott az előjáróságba. Persze, adataink hiányosak, csak kevés évből ismerjük az egész képviselő-testület névsorát, a legtöbb évből csak a tisztségviselőket.

A község írásbeli adminisztrációját intéző isztiméri körjegyzők eleinte sűrűn változtak, később sokáig megültek egy helyben, és így a község viszonyait ismerve jobban kezükben tudták tartani az irányítást. 1881-ből Láng Mihály, 1887-ből Gulrich Márton, 1888—1890-ből Szabó Sándor, 1892 és 1903 között Stollmár Márton, 1907-ben Kovács, 1931—1945-ig Halmos Alajos körjegyző nevét ismerjük.⁸⁵

A képviselő-testület 1920 előtt érdemi működést fejtett ki. Évi 4—6 képviselő-testületi ülést tartottak, és egész sor községi szabályrendeletet alkottak. Így 1886-ban a tűzrendészetéről (ez csak néhány sor, a széna- és szalmakazlaknak a kerítéstől és lakóháztól tartandó távolságáról), 1890-ben a község szervezéséről (ez 29 ív terjedelmű, alapos munka, de úgy látszik, nagyjából a megyei sablont követte), 1892-ben újabbat a tűzrendészetéről (ez részletesen, de sablonosan foglalkozik a köteles tűzoltósággal, de az önkéntes tűzoltósággal is). Ugyanez évben a marhalevelek kezeléséről, 1899-ben és 1903-ban a közsegélyezésről (a jogosultak meghatározása, erről törzskönyv vezetése, az ellátás mértékének megállapítása — jó és gondos munka, de úgy látszik, valamilyen megyei sablont követ). 1908-ban a legelőrendtartásról, 1925-ben a fogyasztási adókról, 1932-ben a húsvizsgálatról, 1937-ben a közalkalmazottak munkaidejéről, 1942-ben a dobolásról. Az utóbbi 4 azonban nem önálló munka, hanem a vármegyei központi hivatal által készített nyomtatott sablon, melybe csupán a helyi adatokat írták be tintával.⁸⁶ A szabályrendeleteknél fontosabb aktus volt 1895-ben a nyomásos gazdálkodás fenntartásáról a „képviseelő-testület és a birtokosság” által közösen hozott határozat, mely talán némi konzervatívizmussal a nyomásos gazdálkodást fenntartotta. Erre 38 szavazatot adtak, még azt is feljegyezve, hogy e szavazatok 380 kat. hold birtokosát, tehát döntő többséget jelentettek.⁸⁷ 1925-re a nyomásos gazdálkodás mégis megszűnt.

Bár általában a község költségvetése szerény és óvatos volt, még községházát sem építettek, hanem a mindenkori bíró házában ültek össze, de a községnek olyan szerény vagyona volt (1925-ben 13 kat. hold szántó és rét, 19 kat. hold legelő, 11 kat. hold egyéb, még vásárjoga sem volt), hogy annak jövedelme a XIX. században mindössze évi 106 Ft körül mozgott. A kiadások pedig az új közigazgatási feladatokkal állandóan nőttek. Hozzá kellett járuljon a község a körjegyző, a körorvos, utóbb a körállatorvos

és bába fizetéséhez. Tulajdonképpen a község adta a tanító készpénzfizetését, mezőőrököt tartott, úgy, hogy 1892-ben pl. a község kiadásainak 77⁰/₀-át pótdadóból kellett fedezni. Ez a százalékarány olykor némileg csökkent, de nagyjából azonos maradt a polgári kor végéig. Ennek következtében a pótdadó is egyre nőtt. 1889-ben a földadó 29, egyéb adók 42, 1892-ben a földadó 38, egyéb adók 55, 1897-ben a földadó 37, egyéb adó 54, 1903-ban a földadó 22, egyéb adó 25, 1908-ban már az egyéb adó 63⁰/₀-át tette ki, ami a lakosságnak súlyos megterhelést jelentett.⁸⁸

Az 1890-es évek elején önkéntes tűzoltó egyesület alakult 15 taggal, Glantz Ferenc parancsnoksága alatt. Ez jó ideig a mohai Ágnes-forrás tűzoltó egyesületének szakasza volt, működése az 1900-as években formálissá vált, 1942-re meg is szűnt.⁸⁹

Az 1919 előtti igen szűk körű választójog keveseknek juttatott szavazati jogot, de minthogy aránylag sok volt az önálló kisgazdaság, amelynek birtokosa választójogosult volt, 1892-ben 32 férfinak (az összlakosság 6,1⁰/₀-a), 1898-ban 34 férfinak (az összlakosság kb. 6,4⁰/₀-a), 1904-ben 40-nek (az összlakosság 10,1⁰/₀-a) volt választójoga, mert közben a lakosság erősen csökkent és természetesen a szegénysorsúak költöztek el máshova munkát keresni. 1898-ban a főispán felmérése szerint a választójogosultak közül 25-en szavaztak a Néppártra (az ún. egyházpolitikai törvények hatályon kívül helyezésére törekvő, egyházi irányítás alatt álló, különösen a nemzetiségek körében népszerűsített párt), 5-en a kormánypártra, 4-en pedig nem éltek a választójogukkal. 1904-ben 17-en szavaztak a kormánypártra, most már csak 10-en a Néppártra, a többi állásfoglalása nem ismeretes.⁹⁰ Pedig 1896-ban a főispán is kiment Bakonykútira a kormánypárt népszerűsítésére, viszont a papság a főispánnal szemben is teljes erővel a Néppárt mellett állt ki.⁹¹ Feltehető, hogy 1904-re azért esett vissza a faluban a Néppárt politikai ereje, mert az akkor már ellenzéki pártnak számított, szövetségben a Függetlenségi Párttal és az Alkotmánypárttal. Ez pedig nem kellett az óvatos bakonykúti németeknek. 1920 után némileg kiterjesztették a választójogot és így 1926-ban 122, 1927-ben 132 főnek volt választójoga (az összlakosság 35,6, illetve 38,6⁰/₀-ának).⁹² A szavazási rendszer azonban egészen 1939-ig nyílt szavazás volt, és így komoly politikai küzdelem nem fejlődhetett ki.

A lakosság elenyésző töredék (4—10 fő) kivételével r. katolikus vallású volt. A XIX. század elején alapított plébánia tovább is működött. A XX. században Jelinek Antal (1904), Mayer József (1922, 1927), Répászky Ferenc (1930—1931), Maurer Ferenc (1932—1937) plébános és Klasz Márton (1936) plébánoshelyettes nevét ismerjük.⁹³

Az iskola továbbra is r. katolikus felekezeti iskola volt egy tanerővel és 1 tanteremmel. A tankötelesek száma 1897-ben 57, 1898-ban 59, 1904-ben 75, az ismétlőiskola látogatására kötelezettek száma 1897-ben 29, 1899-ben 21 volt. A növekvő tanulólétszám ellátására sem az 1 tanterem, sem az 1 oktató nem volt elegendő. Az iskola működését mégis eredményesnek tekinthetjük. Már 1869-ben a faluban 260-an tudtak írni és olvasni (az összlakosság 48⁰/₀-a).⁹⁴ A tanítók közül 1904-ből Vinter János, 1927—1931-ből Légrádi László, 1932—1937-ből Steiner Jeromos nevét ismerjük. 1894-ben, tekintettel arra, hogy a szőlőt a filoxéra elpusztította és a tanító elesett a jó jövedelmet jelentő bor kollektától, a községi képviselő-testület a tanító fizetését 80 Ft készpénzzel emelni akarta, de az még így is csak

150 Ft-ot tett volna ki (az ismétlőiskola ellátásáért külön kapott a községtől évi 100 Ft-ot). Fizetése még így sem érte volna el a megkívánt évi 300 Ft minimumot. A megyei közgyűlés azonban megsemmisítette a képviselő-testület e határozatát, mert a felekezeti tanítónak a község nem adhat fizetést. Erre 1897-ben a községi képviselő-testület évi 100 Ft segélyt szavazott meg az egyházközség számára a tanító fizetése és az iskolaépület karbantartása céljára, de a törvényhatóság közgyűlése ezt is csak egyszeri segélyként hagyta jóvá. 1899-től kezdve az évenkénti segély mégis rendszeressé vált.⁹⁵ Az iskola munkáját a plébános elnökléte alatt álló 7 tagú iskolaszék irányította, jegyzője a kántortanító volt. Az iskolaszékben ugyanazon régi családok tagjai foglaltak helyet, mint a képviselő-testületben.⁹⁶ Bár a lakosság túlnyomó többsége német volt, az iskolában a tanítás nyelve a XIX. század végén, nyilvánvalóan magyarosítási szándékkal magyar volt, csak 1924-ben, a minisztérium kezdeményezésére vezették be a részben német tanítási nyelvet.⁹⁷

A község a kiegyezés korában a sármelléki, 1873-ban a bodajki, utóbb 1950-ig a móri járáshoz tartozott.⁹⁸

VI.

Az I. világháború négy éve mint minden falutól, Bakonykútától is sok áldozatot kívánt. A falu lakossága ugyan az első világháború éveit is magába foglaló évtizedben — a lélekszám alakulásának általános tendenciájával szemben — néhány fővel emelkedett, mert a természetes szaporodás pozitív és egészséges volt, a háborúban elesettek száma pedig nem érte el a más — nyugodtabb — évtizedekben kivándorlók számát. A háborús termény- és állatrekvirálások a gazdasági életet súlyosan érintették ugyan, de élelmezési nehézségeik csak a törpebirtokos napszámosoknak voltak. A kisbirtokosok mindig meg tudtak menteni annyit az állami igénybevétel elől, amennyi saját családjuk élelmezésére kellett, a cselédek pedig megkapták konvenciójukat.

Az 1918 októberi polgári demokratikus forradalmat a falu fegyelmet nyugalommal fogadta. A közrend megvédésére polgárőrséget alakított, bár itt is akadt a forradalom továbbfejlesztéséért agitáló „lázító egyén”, aki rámutatott, hogy a polgárőrség egy elavult társadalmi rend anyagi érdekeit védi, ezért a polgárőrség megtagadta az eskü letételét, utóbb ezt a testületet sikerült mégis megalakítani.⁹⁹

A Tanácsköztársaság megalakulása után csak 10 nappal, 1919. március 31-én, némileg elmaradva alakult meg a direktórium. Ez magyarázható volna azzal, hogy a község rosszul volt megközelíthető, vasútállomása is messze volt, de elgondolkoztató, hogy az isztiméri körjegyzőség valamennyi községében ugyanazon a napon alakult meg a direktórium. Ebben tehát a körjegyző intézkedését kell látnunk. A direktórium tagjai: Mayer József, Litschauer József és Keller József.¹⁰⁰ Valamennyien a régi falubeli vezető családok tagjai. Az április 10-i általános választás már jobban meg volt szervezve. A választáson a község összlakosságának közel 1/3-a vett részt (Isztiméren, a körjegyzőség székhelyén csak 15⁰/₀-a). Az ekkor meg-

választott direktórium már új, a község vezetésében eddig részt nem vett személyekből áll: Neubauer Mihály, Sellinger Frigyes és Mik (olykor Micknek, sőt Mitcknek is írják) Pál.¹⁰¹ Közülük Mik Pál a megyei intéző bizottságba is bekerült és részt vett az intéző bizottság utolsó (augusztus 3-i) ülésén is, melyen 36-an jelentek meg, de még Velinszky irányítását fogadták el, leszögezve, hogy a jelen időben legfontosabb a munkások összetartása.¹⁰²

Az ellenforradalom 1919 őszétől kezdve súlyosabb anyagi terheket rótt a falura. 1920 március elején 15 mázsa gabonát kellett beszállíttatnia. Igaz, ez a mennyiség arányos volt azzal, amit más nagyobb faluknak kellett beszállíttatniuk. Pl Csókakő 40, Nagylak 220 q-át adott.¹⁰³

Az ellenforradalom első éveitől a falu gazdasági és politikai élete visszazökkent az I. világháború előtti állapotba. A község politikai élete a régi törvények alapján nagyjából ugyanúgy folyt tovább. A választójogot némileg kiszélesítették ugyan, de a politikai nyomás fokozódott.

1931-ben a termés messze alatta maradt a múlt századnak. Holdanként átlag 2,5 q búza és rozs, vagy 5 q tengeri termett,¹⁰⁴ ha hihetünk az összeírás pontosságának. Az alacsony terméseredmény tehát nem okozott olyan eladási nehézségeket, mint amik az ország egész mezőgazdaságát sújtották, de ez év őszén mind a 38 mezőgazdasági földmunkás élelmiszerekkel ellátatlan volt.¹⁰⁵

Az úgyszólván teljesen német lakosságú faluban természetesen a német fasizmus előretörése után megindult a német fasiszta politikai szervezkedés. Mint Fejér megye többi sváb faluiban is, 1942 elején a faluban 8 Volksbund-tag volt, ami csak az összlakosság 2,6%-át jelentette, tehát a Volksbund-szervezkedés jelentéktelen. Persze a község lélekszámához képest ez a szám nem volt sokkal kevesebb, mint Mór 300 Volksbund-tagja.¹⁰⁶

VII.

A II. világháború hadműveletei 1944. december 20-án értek Bakonykúti közelébe, amikor a Vörös Hadseregnek a Duna bal partjáról átkelt csapatai elérték Mór. Ugyane napon a németek Várpalotáról Iszkaszentgyörgyön át megindított páncélos ellentámadása hosszabb küzdelem után december 28-án Mórnál megállította a szovjet csapatok támadását, és így Bakonykúti a német vonalak mögött maradt. Sőt, 1945. január 7—8-án az eredetileg a Duna mentén Bicske irányában indított német támadás délnégyre kanyarodott Moha és Székesfehérvár irányába, így a január végétől beálló egyhónapos viszonylagos nyugalom idején a falu mindvégig a németek kezén maradt, de mindössze 20—30 km-re a németek első vonala mögött. Ez azonban azt is jelentette, hogy a harcászati tartalék csapatösszevonások, az első vonalat élelemmel ellátó támpontok egyike Bakonykútira is támaszkodott, ahol így a lakosságnak nyugta nem volt, az élelmiszer-tartalékokat és az állatállomány java részét felélték. A március 14-én meginduló új szovjet támadás egyik első célkitűzése a német kézre kerülő Székesfehérvár összeköttetésének elvágása volt, ezért a Velencei-tó és a

Balaton között kibontakozó fő támadással egyidejűleg március 18-án Bodajk, Csurgó és Moha irányából Isztimér, Bakonykúti és Csór felé is támadás indult. Balinka és Bakonykúti között a német 6. SS-páncélos hadsereg erős ellenállást tanúsított, de március 19-én estére a 6. Vörös Gárda Hadsereg 20. és 22. harckocsidandára elfoglalta Bakonykútit, bár Isztimért még nem érte el. Március 20-án Bakonykúti és Csór között folyt a harc, de 21-én az említett Vörös Gárda Hadsereg elfoglalta Várpalotát, 22-én pedig felszabadult Székesfehérvár is.¹⁰⁷ Ezzel a háború végérvényesen túljutott Bakonykútin.

Mínthogy a harc aránylag rövid ideig dúlt itt, a légierő szempontjából számbavehető hadicél pedig nem volt a faluban, mindössze 5 ház vált teljesen lakhatatlanná és a templom, meg további 5 ház rongálódott meg súlyosan. Az állatállomány pusztulása azonban katasztrofális volt, mindössze 11 ló, 2 ökör és 11 sertés maradt meg a faluban. A lakoságból 67 fő élelmiszerral teljesen ellátatlan volt.¹⁰⁸

A szabaddá vált, de kifosztott községben a legsürgősebb teendő a földreform végrehajtása lett volna, de annak igen nagy akadálya volt. Wolf László és Nagy Sándorné összesen 2004 kat. holdas birtokát ugyanis, melyből 1178 kat. hold Bakonykútin, 826 kat. hold pedig Inotán feküdt, 1942-ben a polgári jogegyenlőséget felszámoló fajüldöző törvények alapján a tulajdonosoktól elvették és az Országos Földhitelintézet telekkönyvi tulajdonába került. Ténylegesen azonban már 1942-től a kincstár, a katonaság használta. Az így kincstári uradalomnak tekintett földbirtokot a községi földigénylő bizottság az első naptól kezdve követelte ugyan, osztott is belőle, de csak 1 év múltán, 1946. április 2-án mondták ki a felsőbb hatóságok a földbirtok igénybevételét. A volt tulajdonosoknak nem hagytak meg belőle semmit.¹⁰⁹

Gyorsabban megoldhatónak látszott a Volksbund-tagok birtokának elkobzása. A németek öntudata erős volt, úgyhogy 1945 májusában a község 337 lakosából 287 német nemzetiségűnek vallotta magát. Ezek azonban nem voltak mind Volksbund-tagok. A németektől 234 kat. holdat koboztak el, de bár a földosztást már 1945 májusában megkezdték, csak 1946. január 11-én internáltatott a megyei rendőrfőkapitány 6 itteni svábot, köztük Hülbert és Hoffmant, a régi vezető családok tagjait, a végleges elkobzást pedig csak 1946 tavaszán mondták ki.¹¹⁰

Köztudomású volt azonban, hogy a falu lakossága német volt és volt köztük Volksbund-tag, ezért már 1945 tavaszán 28 inotai család kérte Bakonykútiba áttelepítését, és jelentette be igényét itteni földjuttatásra. Még 1945-ben Víg Lajos kertész budapesti lakos is igényelt 6 gyermeke után 12 hold földet kertészeti céljára. Igényét a Megyei Földbirtokrendező Tanács is elismerte, de a községi földigénylő bizottság ennek végrehajtását halogatta, végül is földet Kútibusztán a Wolf család birtokából, házat pedig a földtől távol, a faluban (egyik Volksbund-tagét) jelölt ki számára. Erre a Megyei Földbirtokrendező Tanács azzal fenyegette meg a községi földigénylő bizottságot, ha nem hajtja végre méltányosan a juttatást, visszaveszi a földigénylő bizottság elnökének juttatott ingatlant. 1946-ban Lakatos Ernő ibrányi (Szabolcs megye) lakos is Bakonykútira települt 5 gyermekével. Az Országos Földbirtokrendező Tanács arra utasította a Bakonykúti Földigénylő Bizottságot, adja neki egy Volksbund-tag házat, tehenét és földet a falu közelében. Úgy tűnik, a Kútibusztán levő épülete-

ket a volt cselédek kapták, és nekik lehetőleg a major közelében juttattak földeket. Ebben volt célszerűség is, hogy földjük közelében lakjanak, de érvényesült az a tendencia is, hogy a volt cselédek ne költözzenek be a faluba. 1946 augusztusában új csoportként 8 telepes család költözött ide Csongrád megyéből, de az Országos Földbirtokrendező Tanács engedélyével egyes menekültek is jöttek ide, így Nyemacz Károly és Mészáros László. A plébános is igényelt 9 hold földet (az addigi 20-hoz) és 2 házat, az egyiket az iskolának második tanteremnek, a másikat az újonnan alkalmazott második tanítónak tanítólakás céljára. E sok új igénylés következtében az első juttatási javaslat, mely szerint 23-an kaptak összesen 194 holdat, teljesen felborult. 1947-re felosztásra került összesen 535 kat. hold föld, ebből a várpalotaiak kaptak 190 kat. holdat, a többi 345 kat. holdat 42 igénylőnek osztották ki, köztük 19 volt cselédnek, 9 helybeli törpebirtokosnak és 14 máshonnan ide települtnek. A juttatott ingatlanok java része változó nagyságú volt, 6 és 13 kat. hold között. A nagybirtok erdeje 1947-ben az állam tulajdonába került, a legelőből 29 kat. holdat kapott a község; de a volt cselédek és a község vezetői közötti vita azzal zárult, hogy a major uradalmi épületeit lebontották, a bontási anyagot részben a faluban építkezni kívánó volt cselédek, részben a község kapta.¹¹¹

Ezzel azonban a földbirtok körüli bonyodalmak még nem zárultak le. Azok a volt Volksbund-tagok, akiket nem telepítettek ki Németországba, ismételten megújították visszaadás iránti igényeiket. 1949-ben Schwarcz Mátyás, aki akkor már a várpalotai bányában dolgozott, az 1946-ban elkobzott és még meg nem művelt birtokából fél holdat beültetett krumplival és magának követelte a termést Hollósi Ferenc telepestől, akinek a földet időközben juttatták. Kérését nem teljesítették. 1950-ben Szkaller István, az egyik régi vezető család tagja kérte vissza az elkobzott és 1950-ben üresen álló házat. Ezt a kérelmet sem teljesítették.

1946. április 8-án 122 taggal termelőszövetkezeti csoport alakult, mely 1949-ben Lenin nevet vette fel, de még ez évben engedélyt kért és kapott 5 igásállat eladására, azzal az indoklással, hogy az állatok öregek, és újakat kíván vásárolni. Jellemző módon a kérelemben feltüntette a volt tulajdonosok nevét is, akik az állatot annak idején a termelőszövetkezeti csoportba bevitték. A csoport gazdálkodásának megindulásával kezdtek lemondani — többnyire a máshonnan jött telepesek — a juttatott ingatlanokról. 1946-ban Szücs Ignácné, 1950-ben Budai József, özvegy Rózsa Mihályné Boncz Mária, Szabó Krisztina, Molnár Gyula mond le 3 és 6 kat. hold között változó nagyságú juttatott birtokáról. Egy ingatlancsere kapcsán, amit a megyei földhivatal rendelt el 1950-ben, az egyik cserélő fél az elvett föld megmunkálása alapján tesz panaszt, amit a földhivatal azzal hárít el, hogy „ezt a tszcs-be belépéssel meg tudná oldani”.¹¹²

Ez a hosszú ideig nyúló és többször újra kezdett, megváltoztatott földjuttatási eljárás nem könnyítette meg a termelő mezőgazdasági munkát, amit az állatok hiánya amúgy is nagyon akadályozott.

A községi közigazgatás működéséről 1945. május 10-ről már van adatunk.¹¹³ 1945. május 28-ra megalakult az MKP helyi szervezete is 15 taggal. Titkára Szücs István, helyettese Romhányi István. Ez a község lélekszámához és lakosai túlnyomó részének német nemzetiségéhez mérten nem lebecsülendő szám, bár ugyanekkor Zámolyban már 410, Kislángon

280 párttag volt.¹¹⁴ 1946-ban a párttitkár már Kondász József, egykori cseléd, majd úrgazda volt, aki 1949-ig Kútípusztán lakott, és akit ekkor a földhivatal költöztetett be Állend József házába.¹¹⁵

A Független Kisgazda Párt csak 1945 nyarán kezdett a faluban szervezkedni, néha anyagi előnyöket is kilátásba helyezve, de mérsékelt eredménnyel.¹¹⁶ Az 1947. évi választáson Bakonykútin összesen 127 személy szavazott. Az az évi lélekszámot nem ismerjük, de a hozzá közelebb álló 1949. évi lélekszámnak ez mindössze 34,7⁰/₀-a. Ez a szám nem magasabb, mint a Horthy-korbeli szavazójogosultaké, de annak következménye, hogy a ki nem telepített volt Volksbund-tagoknak sem volt szavazójoga, a lélekszám-gyarapodás főleg a sokgyermekes telepés családok ideköltözésével állt elő, ezek gyermekei pedig még kiskorúak voltak. A választáson az MKP 50 szavazatot (a szavazók 39⁰/₀-a), a Szociáldemokrata Párt 39 szavazatot (a szavazók 31⁰/₀-a), a Független Kisgazda Párt 36 szavazatot (28⁰/₀) kapott. Ezenkívül 1—1 szavazat esett a Schlachta Margit és Balogh páter vezette pártokra. Egész Fejér megyében csak 15, a móri járásban mindössze 6 faluban volt ilyen magas az MKP-ra szavazók aránya. A kisgazdapárt pedig, mely itt a 3. helyre szorult, a megyében 62 helységben lett első.¹¹⁷ A demokratikus fellendülés oka, hogy ekkor a falu életében a telepések és a volt cselédek voltak a szóvivők, akik természetesen az MKP-hoz vonzódtak, a szavazatra jogosult németek pedig iparkodtak hozzájuk alkalmazkodni.

A két munkáspárt 1948. május 13-án egyesült Bakonykútin. Ez mintegy két héttel néhány fehérvári üzem egyesítő ülése után történt, de a falu rossz közlekedése ellenére sem tartozott a megye utolsó helységei közé, pl. Kajászószentpéteren csak május 17-én alakult meg az egyesült párt.¹¹⁸

Úgy látszik, a nagyon korán alakult termelőszövetkezeti csoport 1956-ban feloszlott, mert 1957-ben a megyei tsz-ek kimutatásában nem szerepel. 1957-ben a megyei tsz-ek kimutatásában nem szerepel.¹¹⁹ 1959-ben azonban megint működött „Jószerecsét Tsz” néven, 833 kat. holdon, amiből 694 kat. hold szántó; 70 taggal, 46 családdal, akik közül 28 hét holdon felüli gazda volt; 117 szarvasmarhával, 97 sertéssel. Isztiméren ugyanekkor 3 tsz is volt.¹²⁰ A tsz azonban még ekkor sem ölelte fel a falu egész gazdaságát. 1961ben még komoly agitáció folyt az egyéni-gazdálkodók beléptetésére, és csak 1961. március 29-én állapították meg, hogy a gazdák 96⁰/₀-a belépett. A Bakonykúti Tsz még ez évben egyesült a guttamási Esze Tamás Tsz-szel és az isztiméri Lenin Tsz-szel. Az egyesült tsz Lenin nevet viselte, központja Isztimér. Ez a tsz 1971 után a fehérvárcsurgóival egyesült.¹²¹ Az isztiméri egyesült tsz-nek 1964-ben 285 tagja, 72 lova, 314 szarvasmarhája (ebből 128 tehén), 948 sertése, 1051 juha, 16 traktora volt.¹²² 1966-ban 4441 kat. holdon gazdálkodott, amiből 2912 kat. hold volt a szántó, ebből 790 kat holdon kenyérgabonát, 540 kat. holdon takarmánygabonát, 580 kat. holdon kukoricát, 501 kat. holdon szalastakarmányt termelt. Terméseredményei magasak voltak. Búzából átlag 11,8 q, kukoricából 15,6 q termett kat. holdanként.¹²³ Mindez azt mutatja, hogy a tsz jól és eredményesen gazdálkodott, de közvetlen következtetést Bakonykúti gazdaságának fejlődésére nehéz belőle levonni.

Természetesen a mezőgazdaság gépesítésének fokozódásával a falu munkaerejét a tsz egyre kevésbé kötötte le, erre mutat az Isztimérrel

egyesült tsz taglétszáma is. De nem létesült a faluban ktsz, állami, vagy tanácsi iparvállalat sem. A két régi kisiparos (kovács, kőműves) 1955-ben még működött, 1957-ben már csak egyikük, 1965-ben egy sem.¹²⁴ 1970-ben az aktív keresők közül csak 31-en dolgoztak a mezőgazdaságban (a keresők 27⁰/₀-a), 71-en az iparban és építőiparban (62⁰/₀), 10-en a szállításban, kereskedelemben és egyéb területeken (8,9⁰/₀). Az iparban dolgozók közül 42 volt szakmunkás vagy betanított munkás és csak 15 segédmunkás. Minthogy az iparban, kereskedelemben dolgozóknak — 2 kereskedelmi dolgozót kivéve — a falun kívül kellett dolgozni, ennek feltétele volt az autóbusz-közlekedés javítása, ami meg is történt. A munkásingázásnak azonban — bár az életszínvonal emelésében jelentékeny szerepe volt és kulturálisan is előbbre vitte a falut —, természetes következménye; az ingázók előbb-utóbbi elköltözése. A falu tehát sorvad. 1970-re már 3 ház lakatlan lett.¹²⁵

Pedig az 1950-es években még sok történt a falu fejlesztése érdekében. Tanácsházat építettek, művelődési házat terveztek, járdát építettek, 408 kötetes falusi könyvtár létesült,¹²⁶ ami 1964-re 1169 kötetre nőtt és jelentékeny kölcsönzési forgalmat bonyolított le. 1968-ban a faluban már 79 villanyfogyasztó, 21 gázfogyasztó háztartás volt.¹²⁷ 1973-ban már 69-re nőtt a tv-k száma, de ekkorra a könyvtár megszűnt.¹²⁸

1949-ben a községi tanácsok létrejöttével önálló tanácsú községgé alakult. Tanácsa 11 tagból állt. A tanácsüléseket rendszeresen havonta megtartották, kivéve az 1956 augusztusától 1957 februárjáig terjedő hónapokat. A tanácsüléseken 8—9 tanácsstag mindig megjelent. Az üléseket az akkori rendszernek megfelelően igyekeztek tartalommal megtölteni. 1956 előtt rendszeresen tárgyalták a békekölcsön ügyét, a beszolgáltatás állását. 1956 után időnként újra elővették a tűzrendészetnek, az iskola állapotának, a tervezett létesítményeknek (járdá, művelődési ház stb.) megtárgyalását. Tanácselnök 1955-ben a Csehszlovákiából idetelepült Szabó Gyula volt, aki még 1965-ben is ellátta e tisztséget. A tanács titkár 1956 októberéig Bregócs Gáborné volt, ő azonban ezt követőleg a tanácsüléseken nem jelent meg. 1957 májustól 1960 májusig a titkári teendőket Weninger János, 1960 júliustól szeptemberig Korponay Ilona, 1960 októbertől pedig éveken keresztül Mayer Istvánné látta el.¹²⁹

A tanácsstagok személyében a választások csak 30—40⁰/₀-os változásokat hoztak.

A tanácsüléseken rendszeresen foglalkoztak a tsz ügyeivel is, de ennek 1960 után nem sok haszna volt, mert a közös tsz vezetői a tanácsüléseken nem jelentek meg. Ezért 1965-ben a tanács úgy határozott, hogy a gazdasági kérdéseket ezentúl Isztimér tanácsával együttes ülésen tárgyalják.¹³⁰ 1970-ben a község közös tanácsot alakított Isztimérrel, melynek egyetlen társközsége, Isztimérnek azonban 1215 lakosa és 5391 hektár területe lévén,¹³¹ a közös tanácsban Bakonykúti külön problémáinak nem nagy súlya van. A legközelebbi vasútállomás, Fehérvárcsurgó a falutól 8 km-re fekszik.

A felszabadulás utáni napokban az iskola volt a leggyorsabb a munka megindításában. A tanítás már 1945. április 20-án megkezdődött.¹³² Az iskolát hamar felfejlesztették 8 osztályos általános iskolává. Igazgatója 1961-ben Sidó Endréné volt.¹³³ 1964-re azonban az iskolák körzetesítésével a felső tagozatos tanulók Isztimérre kerültek, így Bakonykútin megint

csak 1 tantermes, 1 tanerős iskola maradt, de a tanulóinak létszáma is nagyon lecsökkent, 1964-ben mindössze 15, 1965-ben és 1968-ban 18 tanulóval.¹³⁴ A községi tanács azonban ezentúl is számon tartotta az Isztimérre járó felső tagozatosokat is. 1965-ben 1 tanuló a VII. osztályból lemorzsolódott, mert betöltötte 14. életévét. Ez évben 10-en végezték el a nyolcadik osztályt, közülük 3 gimnáziumba, 1 gyors- és gépiróiskolába került, 6 pedig ipari tanuló lett.¹³⁵ Az alsó tagozatos tanulók létszámának csökkenése miatt azonban 1970 után az alsó tagozatot itt bezárták, a tanulók Isztimérre kerültek,¹³⁶ bár közlekedésük — mint az a tanácsülési jegyzőkönyvekből kiderül — nem volt mindig problémamentes.